

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma — Eindhoven

De wijnpers getreden (Jes. 63 : 1-6)

Heilige oorlog

Het kon ook eigenlijk niet uitblijven in het conflict tussen Amerika en Iran: op een gegeven ogenblik viel het woord djihaad: heilige oorlog. Zo hoog zijn de spanningen blijkbaar opgelopen, dat Khomeini bereid is dit zwaar geschat in stelling te brengen. Blijkbaar is dit geschat minder afschrikwekkend dan een atoomkopraket — ik heb althans nog niets vernomen van een demonstratie tegen de heilige oorlog...

Het is zinnig even bij dit begrip te blijven stilstaan, ook al is het er (nog) niet van gekomen. Want het begrip „heilige oorlog“ is zakelijk ook aan de bijbel niet vreemd. Maar er is wel een kenmerkend verschil. De heilige oorlog van de Islam werd en wordt gevoerd door fanatieke gelovigen die, opgezweept, dank zij hun fatalisme tot alles bereid en in staat zijn. Tot alles — behalve tot een gerechtigheid die samenvalt met heil. Miljoenen, honderden miljoenen zouden op de been kunnen worden gebracht. Dan hebben ze wel wapens nodig — van de kromme sabel tot de mitrailleur en wat al genoemd is „de eerste islamitische atoombom“, vervaardigd in Pakistan of ergens anders ter wereld.

De massale aanhang, het religieus fanatisme en de beschikbare wapens zijn doorslaggevend voor succes of nederlaag. En niemand moet deze mogelijke dreiging onderschatten.

Het groot verschil

Daar staat tegenover: de God van de bijbel kan het alléén wel af. Als Hij al van mensen gebruik maakt, dan is het een Gideonsbende, een blinde Simson, een misvormde, vernederde knecht (Jes. 53). Dat is zijn: demonstratie: mijn kracht wordt in zwakheid volbracht (2 Cor. 12 : 9).

God kan het alléén wel af. Je kunt ook zeggen: Hij moet het wel alléén doen. Hoor maar: „Ik heb de pers alléén getreden en van de volken was niemand bij Mij... Ik zag rond, maar er was geen helper; Ik ontzette Mij, maar niemand bood Mij steun (Jes. 63 : 3, 5).

Hij zegt, nee Hij beklagt zich: Ik sta er alléén voor, Ik moet het (weer) alleen opknappen. Met als gevolg en als besluit: „toen verschaftte mijn arm Mij hulp en mijn grimmigheid ondersteunde Mij“ (63 : 5).

Dat klinkt als een echo door heel de geschiedenis heen. Op zijn minst vanaf het begin van Israëls volksbestaan: „gij zult gedenken, dat gij slaven in het land Egypte zijt geweest, en dat de HERE, uw God, u vandaar heeft uitgeleid met een sterke hand en met een uitgestrekte arm“ (Deut. 5 : 15). Dat is niet maar een vlakke constatering van een feit. Daarin trilt door Gods emotie en daarachter gaat schuil Góds wereldbeeld. Het beeld dat Hij van deze wereld heeft: Ik moest het alléén doen... Ik heb de pers alléén getreden...

Klinkers en mede-klinkers

Op welke situatie doelt deze pijnlijke constatering? Ogenscheinlijk is het antwoord heel simpel. Luister maar: „Wie is het, die van Edom komt, in helrode klederen van Bosra...?“ (63 : 1). Het zou niet verbazen als God met grote stappen majestestelijk terugkeerde van een bezoek(ing) in Bosra, Edoms hoofdstad. Israëls bloedbroeder heeft zich voor de zoveelste keer schandelijk gedragen — nu voor de veran-

dering bij en na Jeruzalems verwoesting door Nebukadnezar. Niet voor niets dreigde God die hoofdstad (plm. 35 km ten Z.O. van de Dode Zee) met zijn vloek (Jes. 34 : 5-17).

Maar misschien hebben deze woorden een verdergaande strekking en een nog grotere diepgang. Met een lichte verandering van de hebreuwse klinkers kun je namelijk lezen en vertalen: „Wie komt daar *bloedroodgekleurd* (me'oddam i.p.v. me'edom) in kleren roder dan van een *druivenplukker* (mibboser i.p.v. mibbosrah)...?“ Voor de Israëliet een bekend beeld: de druivenplukkers en zij die de wijnpers hebben getreden op de terugweg naar huis, hun kleren rood besmeurd door druivenbloed. En betekent „Edom“ niet „de rode“? En stond Bosra niet bekend als de wijnstad bij uitstrek? De namen alleen al roepen bepaalde associaties op — zou een Israëliet niet ongewild deze betekenissen mee-horen in die bekende namen?

Gerechtigheid en heil

Ik zou het dus wel aandurven om in de woorden „Edom“ en „Bosra“ te laten meeklinken „roodgekleurd“ en „druivenplukker“ en in dit beeld God te zien voortschrijden in zijn grote kracht (62 : 1) na verichte arbeid. Op de vraag „Wie is het...?“ geeft Hij zelf het antwoord: „Ik ben het, die in gerechtigheid spreek, machtig om te verlossen“ (62 : 1). En opnieuw gaan „gerechtigheid“ en „heil“ hand in hand — je zou 't zo kunnen weergeven: „Mijn woord (en daad) brengt heil en doet recht.“

Laat men Edom en roodgekleurd, Bosra en druivenplukker, samen-klinken, dan vormt deze passage ook geen onverwacht, vreemd element in het geheel. De profetie van gerechtigheid en heil is gericht tot Israël-in-ballingschap, tot een geknecht, vertrappt, veracht volk. Het mag duizendmaal waar zijn, dat Israël om zijn eigen zonde door God aan Babel is uitgeleverd (Jer. 31 : 29, 30; Ez. 18 : 1 v.v.). Maar dat geeft den overwinnaar nog geen vrijheid tot ongehoord wreed optreden — en dat terwijl niemand (van de volkeren) tussenbeide komt, een hand uitsteekt, protesteert of demonstreert...

Luister maar wéér: „Waarom is dat rood aan uw gewaad, en zijn uw klederen als die van iemand die de wijnpers treedt?“ Het antwoord is nu duidelijk: „Ik heb de pers alleen getreden en van de volken was niemand bij Mij, Ik trad hen in mijn toorn en vertrad hen in mijn grimmigheid; toen spatte hun bloed op mijn klederen en Ik bezoedelde mijn ganse gewaad. Want een dag van wraak had Ik in den zin en het jaar van mijn verlossing was gekomen“ (62 : 2-4).

Beeldspraak en harde werkelijkheid

Wraak en verlossing, gerechtigheid en heil gaan hand in hand als Gód ten heiligen oorlog trekt — maar Hij moet het wel alléén doen: „en Ik zag rond, maar er was geen helper; Ik ontzette Mij, maar niemand bood steun. Toen verschaftte mijn arm Mij hulp en mijn grimmigheid ondersteunde Mij“ (62 : 5). M.a.w.: in zijn toorn nam God het karwei maar zelf ter hand.

Ogenscheinlijk klinkt het allemaal nogal wraakzuchtig en cru, zeker het vervolg: „en Ik vertrapte ('t beeld van de wijnpersbak) in mijn toorn, maakte hen dronken in mijn grimmigheid en deed hun bloed ter aarde stromen“ (62 : 6).

Toch moeten we in rekening brengen, dat de beeldspraak hier wordt voortgezet. Verder dat hier geen machtswellust en sadisme achter steekt: God verlustigt zich niet in bloedvergieten, in wraak.

Wat wij wraak noemen (en dat roept bij ons onzuivere associaties op) is in de bijbel een zaak van recht doen. De mensen die op bloed belust sadistisch zich uitleven, moeten niet menen, dat God ziende blind en horende doof is: Hij is geen „Allah“. Hij doet recht (wanneer de maat vol is, niet eerder: Gen. 15 : 16). Maar dat houdt tegelijk in het heil, de verlossing van zijn volk, van wie op Hem vertrouwen.

Het is geen wonder, dat het vervolg (vs. 7 v.v.) teruggrijpt op Israëls prille volksgeschiedenis, de tijd van Mozes en Egypte. Een tijd van

bloedvergieten: „de Israëlieten zochten nog steeds onder de slavernij en schreeuwden het uit, zodat hun hulpgeroep over de slavernij omhoog steeg tot God”. De situatie was ten hemelschreiend — maar wie deed er iets aan onder de volkeren? Ook toen kon gelden: „Ik zag rond, maar er was geen helper; Ik ontzette Mij, maar niemand bood steun. Verbaast iemand zich als hij dan, zij het zonder beeldspraak, leest: „en God hoorde hun klacht . . . zo zag God de Israëlieten aan en God had bemoeienis met hen (ging er wat aan doen)” (Ex. 2 : 23-25). Wanneer in het boek Openbaring de beeldspraak terugkeert (14 : 20; 19 : 15) moeten we de werkelijkheid in de gaten houden. Wraak en gramschap en heilige oorlog doen gerechtigheid en heil hand in hand gaan: zover hebben vroegere noch hedendaagse leiders en bevrijders het ooit kunnen brengen!

H. Amelink — Sittard

Het heil der kerken en de Christelijk Gereformeerden

De Christelijk Gereformeerde Kerk van Rotterdam-C. en de Nederlands Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Overschie hebben alle gemeenten van beide kerkengroepen uitgenodigd voor een samenkomst waar gesproken zal worden over de eenwording van beide groepen. De vergadering wordt gehouden Deo Volente op zaterdag 15 maart te Amersfoort, in de Ichthus-kerk.

Een voortreffelijke gedachte. Het wordt hoog tijd dat we meer aandacht gaan besteden aan de óók zichtbare eenheid van beide kerkengroepen. Er is op veel plaatsen al een goede samenwerking. Er is al jaren lange ervaring in het met elkaar omgaan. We zijn in vele opzichten al aan elkaar gewend. Maar ik heb de indruk dat in beide groepen stromingen zijn die de boot een beetje afhouden — zonder dat overigens hardop te zeggen — uit vrees voor moeilijkheden met eigen gemeenten en/of eigen leden.

Die vrees is waarschijnlijk een gerechtvaardigde vrees. Ik zie ook wel moeilijkheden als er met wat meer vaart aan de eenwording wordt gewerkt. Maar ik zie niet dat die moeilijkheden in een later stadium er niet meer zullen zijn. En als we wachten tot er geen enkele hindernis meer is dan kunnen we lang wachten.

De verder gaande eenwording van beide groepen lijkt me zeer tot heil van beiden. In onze kerken missen we zaken die de Chr. Gereformeerden wel hebben en omgekeerd. Wederzijdse beïnvloeding kan alleen maar goed werken.

—o—

Na jarenlange ervaring in het spreken met leden van de Chr. Geref. kerken en na jaren lange ervaring met het luisteren naar de prediking van de Chr. Gereformeerden en naar die uit onze kerken, zijn me wel enkele zaken duidelijk geworden.

kerkelijk leven

Er is bij de Chr. Gereformeerden meer oog voor onze verdorven staat dan bij onze mensen. Ik spreek uiteraard in algemeenheden. Maar dat is in dit geval niet anders mogelijk. Er is meer aandacht voor de toe-eigening van het heil. Er is minder vanzelfsprekendheidsgeloof. Men vindt het minder „gewoon” dat onze zonden vergeven worden dan bij ons. Bij ons kunnen er preken gehouden worden waarin je nauwelijks hoort over zonde en genade. Zo iets zal een christelijke gereformeerde predikant nauwelijks kunnen overkomen.

Het zou bijzonder goed zijn voor ons als we daarvan wat overnamen. De Heilige Schrift is de boodschap van de vrijpraak van de goddeloze om Jezus' wil. De Bijbel bevat het bericht van onze amnestie. Als we niet meer vinden dat we verdiend hebben ter dood veroordeeld te worden; als we niet meer vinden dat we de eeuwige verdoemenis verdiend hebben; als we wetgeving een vanzelfsprekende zaak vinden, dan is er niet meer de honger en dorst om het Woord van God als boodschap van de vrijpraak te horen. Dan is de echte Schriftuurlijke huiver weg voor onze God, die een verterend vuur is. En als ik beweer dat we dit van de Christelijke Gereformeerden kunnen leren, dan heb ik het niet over iets dat onbelangrijk is, maar over iets dat behoort tot het wezen van de christelijke religie.

Gelukkig wil niemand bij ons dit wezen ontkennen. De Heer zij geprezen! Maar het is soms wat naar de achtergrond geraakt.

—o—

pastorale notities

Onder de broeders en zusters in verschillende gemeenten zijn de laatste weken heftige gesprekken gevoerd naar aanleiding van het Kamerdebat over de kernbewapening. Geen wonder, want iedereen weet zich erbij betrokken. Het gaat om je leven en om dat van je kinderen en van de volken. Dat de discussies om zo te zeggen ook binnen de muren van de kerk met felheid geleverd worden, als een veldslag, is evenzeer begrijpelijk, want Gereformeerde Kerken zijn nooit a-politiek geweest, ook al hield men over het algemeen niet van politieke preken. Maar het behoort niet eens de preek te zijn, die de broeders gegrepen heeft. Het is weer als in de jaren van de oorlog: de psalmen herleven. Ik wil er enkele noemen, die we ge-

zongen hebben en misschien wilt u ze even opzoeken, in de nieuwe berijming. Psalm 14 vers 4, Psalm 20 : 5 en Psalm 76.

Dan zijn er bovendien nog enkele psalmverzen, die de bekende woorden van het Wilhelmus hebben: mijn schild en mijn vertrouwen is de HERE.

Voor de radio hoorde ik een Geref. hoogleraar zeggen, dat de vaders de spreuk hadden: Vrees God en houd je kruut droog.

Ja, dat is bekend; dat werd op school al verteld.

Maar iedereen die midden in een Christelijke gemeente staat, zit met de vraag, of dat eerste, het vertrouwen op God, wel net zo sterk leeft, of sterker, dan het tweede, de bewapening. Dat eerste leeft in de psalmen. Ze zijn het geloofsbezit van de gemeente. Haar belijdenis. Of niet soms? Ik denk dan maar weer aan de psalmen, die ik daarnet noemde. Je kijkt er niet van op, als de gemeente ze bijna aarzelend zingt. Niet vanwege de wijs. Maar omdat iedereen voelt: Het vraagt nogal wat van ons, om dit met mond en hart te belijden.

A. H. Algra, Sliedrecht

Wat de Christelijke Gereformeerden ook beter verstaan dan wij is de kunst om de zaak bij elkaar te houden. Verschillen die bij ons al lang tot heftige onenigheden en tot scheuringen zouden geleid hebben, weten zij binnen één kerkverband op de vangen. Kerkrecht als de kunst om de zaak bij elkaar te houden staat bij ons vaak in een kwade reuk. Het wordt aangezien voor slapheid of iets dergelijks. Dat er een christelijke verdraagzaamheid is, die een kerkelijk en gemeentelijk leven mogelijk maakt, is bij ons nogal verborgen, zo er geen totale onverschilligheid is voor dit soort zaken. De praktijk die de Christelijke Gereformeerde Kerken kennen, dat er naast een wat zij zelf meestal noemen „behoudende” gemeente een gemeente van meer moderne signatuur in één plaats bestaat, is uiting van een beter begripen van wat de Schrift zegt over de eenheid der christenen dan de praktijk bij de Gereformeerde kerken sedert de Vrijmaking, is geheel in overeenstemming b.v. met Handelingen 15, waarin ons verteld wordt dat Paulus en Barnabas ieder een kant opgaan als ze het niet eens kunnen worden over Johannes Marcus, zonder de eenheidsband in Christus te loochenen of te ontkennen. We kunnen het in deze bedeling onmogelijk over alle zaken eens worden. Wie denkt dat het wel mogelijk is bukt niet voor de Schrift. En waar men confessionele overeenstemming vindt, is het verboden de kerkelijke eenheid te breken, ook als er verschil in ligging is.

Ik was dan ook nogal verbaasd toen ik in dit blad las dat de deputen van de Christelijke Gereformeerde Kerken lieten meedelen op de laatst gehouden landelijke vergadering van onze kerken dat zij ernstige bezwaren zagen in de toevoeging bij artikel 34 van onze nieuwe k.o. Ik moest er ook een beetje om lachen. Want de voorstanders van de toevoeging zouden zich juist kunnen beroepen op de praktijk van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Dat wat de voorstanders van het „lichte” kerkverband bij ons bedoelen is zeker óók zo iets als de Christ. Gereformeerden al lang in praktijk brengen. En terecht in praktijk brengen. Of er niets af te dingen is op deze praktijk? Natuurlijk wel. Net zo veel als er af te dingen valt op Paulus en/of Barnabas in Handelingen 15. Het is niet goed uiteenlopend te denken. Dat leert de H. Geest ons niet.

—o—

Kunnen de Christelijke Gereformeerde Kerken ook iets van ons leren? In alle bescheidenheid die ons past meen ik deze vraag bevestigend te kunnen beantwoorden. De Christ. Gereformeerde ouderlingen en diakenen hebben in het najaar van 1977 een gesprek gehouden over hun onderlinge verschillen. Ik heb daarover een preek gehoord in een Christ. Gereformeerde gemeente en een verslag gelezen in „Trouw” d.d. 29 oktober 1979. Op die vergadering werd echt

nog gesproken over een wedergeboorte die aan het geloof vooraf gaat. Dat heb ik de laatste 25 jaar bij ons niet meer gehoord. Het is ook een al te naar misverstand. Niemand die de strijd om de veronderstelde wedergeboorte, over doop en verbond heeft meegemaakt in de Gereformeerde Kerken en deswege uitgebannen werd zal willen terugkeren tot een wedergeboorte voorafgaande aan het geloof. Wij houden ons liever aan artikel 24 N.G.B. „Wij geloven, dat dit waarachtig geloof, in de mens gewrocht zijnde door het gehoor van het Woord Gods en de werking van de Heilige Geest, hem wederbaart . . .”. Het geloof gaat aan de wedergeboorte vooraf. Wie dát niet vasthoudt raakt vele sporen bijster. Dat kunnen de Christelijke Gereformeerden leren van ons. Schilder en Janse, Woelderink en Vonk hebben bij ons school gemaakt. En deze dingen werken mee ten goede. Hoe droef en ook hoe grof de strijd is geweest in de dertiger en veertiger jaren en niet te vergeten in de zestiger jaren, er is wel iets goeds uit te voorschijn gekomen. Wij hebben geleerd door al die herrie en vervolging heen om weer

meer Schriftuurlijk te leren denken over de verhouding tussen geloof en wedergeboorte, tussen geloof en geloofs zekerheid, tussen verbond en verkiezing. We hebben ook geleerd hoe nauw al deze zaken samen hangen. Dat is het „ten goede” wat dit betreft bij ons. Zuivere winst, die we ook niet meer moeten opgeven. Maar ook een winst waarin ik graag alle gereformeerden zou doen delen. Ook zij die behoudend genoemd worden in de Christelijke Gereformeerde Kerken. En ook elders binnen de Gereformeerde Gezindte. Ik heb b.v. ook die Chr. Gereformeerde Kerk op het oog, die als antwoord op een uitnodiging van één van onze kerken om samen te spreken, overeenkomstig de acte van Afscheiding, eerlijk antwoordde dat zij dichter stond bij de Gereformeerde Gemeenten dan bij ons. Want als wij enkele generaties terug stappen, staan we niet alleen in de klompen van onze voorouders — in tegenstelling met de vrij rijke burgerlijke middenstandsgemeenten, die we nu zijn — maar staan we ook allen in dezelfde verkeerde doperse traditie van het gereformeerde leven. Een traditie die lang de grond-

toon van ons volkskarakter is geweest en het soms nog is.

—o—

Er zal wel zelfverloochening nodig zijn op die weg naar de eenheid. Beide kerkengroepen zullen dienen op te geven het zoeken naar of het koesteren van een eigen identiteit. De identiteit van een christen is die van de Christus. Een andere identiteit mag een christen of een christelijke gemeente niet hebben. Wat dit betreft hebben alle gereformeerden sedert 1834 te weinig geloofd — of in ieder geval te weinig rekening gehouden met het feit — dat de leer van de rechtvaardiging van de zondaar zonder de werken de waarheid van het Evangelie is. Het eerherstel van deze leer in beide kerkengroepen zou richtend gaan over beider bestaan, maar zou ook helend en genezend werken. Dan weten we ook te onderscheiden tussen hoofdzaken en bijzaken. Mensen van de moderne signatuur, zoals onze christelijke gereformeerde broeders zeggen, zullen niet zo'n punt moeten maken van een nieuwe vertaling, van een liedboek en wat dies meer zij. En mensen van meer

behoudende gemeenten zullen hetzelfde moeten doen t.a.v. de oude berijming, de Staten Vertaling en wat dies meer zij. En dat kan, als we maar bereid zijn onze eigen signatuur op te geven, omdat we al lang een signatuur hebben. Sedert de dood en opstanding van Jezus Christus. Of weet ge niet? Rom. 6 : 3, 4. Als we maar bereid zijn al ons heil, ook al ons kerkelijk heil buiten ons zelf te zoeken en niet bij ons zelf of in ons zelf. Als we dat doen zullen we ook niet onverschillig staan tegenover de ook zichtbare eenheid van onze kerken. Een onverschilligheid die bij ons, meen ik, groter is dan bij de Christelijke Gereformeerden. Bij hen zal er meer angst zijn. Maar noch angst noch onverschilligheid helpen ons verder.

—o—

Overigens is er bij dit alles een storend element bijgekomen de laatste jaren. Zowel bij ons als bij de Christelijke Gereformeerden. Dat is de stijgende invloed van de Evangelicals onder ons in dit land. Daarover een volgende keer.

H. Strating — Utrecht

Gespreide verantwoordelijkheid of geen verantwoordelijkheid (2)

Het dualistisch karakter

In zijn derde en laatste artikel geeft de heer Van Klinken zijn kritiek op het C.D.A.-rapport „Gespreide Verantwoordelijkheid”. De kern van zijn kritiek heeft betrekking op de afwijzing door het C.D.A. van de vrije markt als dé bepalende factor voor de economische orde. De heer Van Klinken zet hier nogal zwaar geschut in. Zo acht hij de vrije markteconomie het meest bevorderend voor het Koninkrijk Gods en een afwijzing van de vrije markteconomie derhalve strijdig met een christelijke maatschappijopvatting! De heer Van Klinken noemt het C.D.A.-rapport op dit punt dualistisch. Enerzijds claimt het C.D.A., aldus de heer Van Klinken, verantwoordelijkheid voor de individuele werkgever en werknemer. Maar in plaats dat het C.D.A. daar een punt zet, zou zij die verantwoordelijkheid vervolgens weer afnemen wanneer de reikwijdte van te nemen beslissingen een bepaalde grens overschrijdt. De vraag is of hier sprake is van dualisme, in de zin zoals de heer Van Klinken bedoelt. Het C.D.A.-rapport kiest — nogmaals: in tegenstelling tot de gangbare mening van een toenemende overheidsverantwoordelijkheid — *onvoorwaardelijk* voor verantwoordelijkheid op het laagste niveau: dat van de bedrijfsgenoten — werkgevers en werknemers — binnen de *particuliere* — i.t.t. genationaliseerde — ondernemingen.

Onvoorwaardelijk, d.w.z. zonder voorwaarden vooraf t.a.v. de beslissingen waarvoor verantwoordelijkheid genomen dient te worden. *Onvoorwaardelijk* wil echter niet zeggen *onbeperkt*. Het C.D.A.-rapport is hierin m.i. erg duidelijk. Beslissingen waarvan de consequenties niet verder reiken dan het niveau waarop zij genomen worden dienen op dat niveau — de ondernemingen — genomen te worden. Gaan de consequenties van een te nemen beslissing echter verder dan de onderneming dan kan een grens overschreden worden, waardoor de te nemen beslissing niet meer volledig tot de verantwoordelijkheid van de bedrijfsgenoten alleen gerekend kan worden. In dat geval komt de beslissing (mede) binnen de verantwoordelijkheid van het naast hogere niveau, dat de beslissing dan ook

(mede) dient te nemen. Welke beslissingen en afwegingen het C.D.A.-rapport beoogt, blijkt uit de reeks duidelijke voorbeelden, waaraan de heer Van Klinken helaas voorbij gaat. Genoemd worden beslissingen waarvan (negatieve) effecten uit (kunnen) gaan op het milieu (lucht- en waterverontreiniging), op de levensomstandigheden van toekomstige generaties (rooibouw op grondstoffen), op de welvaart en het welzijn van minder ontwikkelde volken (grondstofprijzen) etcetera. Hier is m.i. geen sprake van dualisme. Hier is sprake van het begrenzen van de beslissingsbevoegdheid daar waar de consequenties van te nemen beslissingen niet meer geheel (kunnen) worden overzien. Hier is inderdaad sprake van „gespreide verantwoordelijkheid”. Dat is heel iets anders dan met de ene hand nemen wat met de andere gegeven werd!

De zorg voor het bestaan

Het is inderdaad ook iets anders dan de keuze voor de vrije markteconomie, waarin de overheid slechts een corrigerende taak heeft. Immers: in de door het C.D.A. voorgestane economische orde worden een aantal verantwoordelijkheden (mede) op het niveau van de organisatie op mezo- en macro-niveau, alsmede op het niveau van de overheid gelegd. Het C.D.A.-rapport noemt achtereenvolgens de terreinen van de energie, het milieu, de grondstoffen, de (internationale) arbeidsverdeling, de technologische ontwikkeling, maar ook van het onderwijs, de arbeidsmarkt, de inkomensverdeling en de sociale zekerheid. Hierop spitst een ander hoofdpunt van de heer Van Klinkens kritiek zich toe. De overheid draagt volgens het C.D.A.-rapport o.m. verantwoordelijkheid voor een materieel bestaansminimum van de burgers. Hiertoe dient de overheid o.a. te beschikken over beslissingsbevoegdheid op de terreinen van inkomensverdeling en sociale zekerheid. De heer Van Klinken wijst de overheidsbevoegdheid op dit punt als strijdig met de christelijke maatschappijvisie krachtig van de hand. Het C.D.A.-rapport zou voor haar standpunt onvoldoende argumenten aanvoeren en het onvoldoende motiveren. Ik vind deze kritiek niet alleen onjuist — het C.D.A.-rapport voert wel degelijk argumenten voor dit standpunt aan — maar ook volstrekt onbegrijpelijk! Kennelijk gaat de heer Van Klinken volledig voorbij aan ruim een eeuw van sociale strijd — óók van christelijk-sociale actie — voor de garantie van een bestaansminimum voor grote groepen werknemers, aan wie de toenmalige vrije markteconomie slechts bittere armoede toedeelde! De verleiding om hier dieper op in te gaan is groot. Ik zal dat niet doen. Bovenstaande lijkt mij voldoende om te mogen concluderen dat de heer Van Klinken het zich veel te gemakkelijk maakt door in dit verband op te merken „de vraag is waarom de burgers voor dat bestaansminimum niet zelf verantwoordelijk gesteld moeten en kunnen worden.” Nog één opmerking hierover. De hier geciteerde vraag zou kunnen suggereren dat

het C.D.A.-rapport de individuele burger *niet* verantwoordelijk stelt voor de eigen bestaansvoorwaarden. Integendeel, het doet dat wel. Het laat echter onverlet de verantwoordelijkheid van de overheid om de kaders te scheppen waarin de burgers deze verantwoordelijkheid kunnen dragen en de verantwoordelijkheid op zich te nemen daar waar het individue die verantwoordelijkheid om welke reden dan ook niet of onvoldoende blijkt te kunnen dragen.

Verantwoordelijkheid in de vrije markteconomie

Onder de kop „Het eigen standpunt” komt de heer Van Klinken tenslotte tot zijn eindconclusie m.b.t. het vraagstuk van de economische orde. Zijn standpunt heeft mij enerzijds niet, anderzijds zeer verbaasd. De keuze voor de vrije markteconomie verbaast mij niet. De wijze waartoe hij tot deze conclusie komt des te meer. Eén van de kenmerken van de Reformatie — aldus de heer Van Klinken — is de benadrukking van de individuele vrijheid en de individuele verantwoordelijkheid. In de vrije markteconomie komen de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid het best tot uitdrukking. Conclusie: de vrije markteconomie past als economische orde het best in de christelijke maatschappij-visie! Alsof het een simpele rekensom betreft. Eén plus twee is drie. En daar besteedt het C.D.A. nu zo'n uitvoerig rapport aan?

Tegen de achtergrond van het C.D.A.-rapport dienen we ons af te vragen hoe de verantwoordelijkheid in de vrije markteconomie gestalte krijgt. Het is waar dat de vrije markteconomie slechts kan bestaan bij de gratie van een maximale individuele vrijheid, waarbinnen vraag en aanbod elkaar vrijelijk kunnen ontmoeten. Echter, de markt werkt slechts voor zover vraag en aanbod, d.w.z. de behoeften en de middelen om in die behoeften te voorzien, in geld meetbaar zijn. Zaken die niet in geld te meten zijn worden in het spel van vraag en aanbod niet ingewogen. Zo kan met de prijs van de geproduceerde goederen en diensten en passant de prijs van de daartoe verrichte arbeid bepaald worden. Arbeidsvreugde, motivatie, arbeidsomstandigheden e.d. worden door de markt niet geregistreerd en gehonoreerd, maar worden indirect wel naar willekeur door de markt bepaald. Doordat de markt alleen in geld meetbare behoeften registreert, worden de niet in geld meetbare behoeften onvermijdelijk ondergeschikt aan de markt, die daardoor allesbepalend wordt. Daarbij dient ook bedacht te worden dat de markt de behoeften die zich aandienen slechts registreert en niet waardeert. De behoefte aan jenever heeft op de markt dezelfde waarde als de behoefte aan brood. De markt neutraliseert als het ware de behoeften. Evenzo de wijze van produceren. Producten van het lopende-band-proces hebben dezelfde waarde als anders geproduceerde goederen. Daarbij garandeert de vrije markteconomie niet alleen vrijheid voor het individue, zij garandeert dezelfde vrijheid voor b.v. de ondernemingen. Voor de eenmans-ondernemingen, maar ook voor de multi-nationale ondernemingen. Een vrijheid die op haar beurt de vrijheid van het individue weer beperkt en zelfs volledig kan wegnemen. Natuurlijk kan mij tegengeworpen worden dat de markt door de mens bestuurd moet worden. Zij dienen hun behoeften in verantwoordelijkheid te bepalen, waardoor wellicht de markt beter zou kunnen functioneren.

Ik ben het daarmee eens. Maar juist om die reden is de markt een levensgevaarlijk instrument in de hand van de mens na de zondeval! De *kracht* en de *waarde* van de vrije markt mogen niet onderschat worden. Het *gevaar* van de markt evenzo niet. De vrije markteconomie tijdens de industriële revolutie in ons land en heden ten dage elders in de wereld hebben bewezen dat een toezien oog van de overheid alleen onvoldoende is om de negatieve effecten van de markt te voorkomen. Of het toezien oog van de overheid leidt tot het tegengestelde van de vrije markteconomie. Daarom zal juist binnen de kaders van een christelijke maatschappij-visie gezocht moeten worden naar een andere economische orde. Een economische orde waarin de markt als ordenend instrument een plaats krijgt. Maar waarin de markt niet de ruimte voor het beleven van de verantwoordelijkheid van de mens bepaalt. Een economische orde waarin de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid die de Reformatie beoogde gewaarborgd wordt, maar waarin de onvrijheid en de onverantwoordelijkheid van de 19e eeuw voorkomen worden. Een economische orde waarin ook de mogelijke onvrijheid en de onverantwoordelijkheid van de 21e eeuw op het gebied van het milieu, de kernenergie, de onbegrensde automatisering voorkomen worden. Het C.D.A.-rapport „Gespreide Verantwoordelijkheid” levert daartoe naar mijn mening een verantwoorde bijdrage die past in een christelijke maatschappij-visie.

Tot besluit

Tot besluit wil ik graag nog een enkele meer algemene kanttekening maken bij het voorgaande. De C.D.A.-visie is gebaseerd op een tweetal grondmotieven: verantwoordelijkheid en solidariteit. De heer Van Klinken verwijt het C.D.A.-rapport dat deze grondmotieven voor christendemocratische politiek — zoals het C.D.A.-rapport ze aanduidt — on-

voldoende bijbels gefundeerd zijn en daardoor gedevalueerd zijn tot geseculariseerde inhoudloze termen.

Een zeer ernstig verwijt aan het adres van de samenstellers van het C.D.A.-rapport en van het C.D.A.

Een zeer ernstig verwijt dat helaas steeds meer vanuit de hoek van o.m. de kleine reformatische politieke partijen gehoord wordt! Een verwijt dat vaak even weinig gemotiveerd als opbouwend is en waarmee vele christen broeders en zusters onbarmhartig in de hoek getrapt worden. Een verdediging tegen dergelijke absolute verwijten (veroordelingen?) is moeilijk. Toch wil ik een poging doen. Het C.D.A.-rapport noemt twee grondmotieven. Ten eerste de mens die als rentmeester de aanwijzingen van zijn Schepper dient te volgen in plaats van soeverein te handelen. Ten tweede de mens die in zijn handelen niet alleen op zichzelf maar tegelijkertijd op zijn medemens gericht moet zijn. Vanuit deze twee grondmotieven tracht het rapport te komen tot werkbaar begrippen in de discussie over de economische orde: verantwoordelijkheid en solidariteit. Het verwijt van de heer Van Klinken dat het C.D.A.-rapport hiermee voorbij gaat aan het Koninkrijk Gods kan ik niet goed plaatsen. Temeer daar de heer Van Klinken zelf de door de Reformatie beoogde individuele vrijheid t.b.v. zijn visie op de economische orde zondermeer vertaalt in een bijna onbegrensde economische vrijheid van handelen binnen een vrije markteconomie, waarvan de geschiedenis de meest onchristelijke gevolgen heeft laten zien.

Ik heb het gevoel hiermee een nieuw onderwerp te raken: het gebruik van de Bijbel in ons maatschappelijk en politiek handelen. Een onderwerp dat qua belang en activiteit een discussie onder christenen zeker waard is. Een discussie in de goede zin van het woord, die naar mijn mening ook in onze kerken gevoerd moet kunnen worden zonder dat zij door (wederzijdse) absolute veroordelingen onmogelijk wordt gemaakt.

December 1979

D. W. L. Milo — Dalmally

Eerherstel voor Galilei

Paus Paulus Johannes heeft onlangs een soort rehabilitatie uitgesproken ten gunste van de natuurkundige Galilei. Jawel, we spreken over die Galilei, die in 1616 en 1633 door de R.K. Kerk is veroordeeld wegens deze ketterij: dat de aarde om de zon zou draaien en niet andersom. De paus ging verder. Hij sprak de hoop uit, dat theologen, wetenschapsmensen en geschiedkundigen zich in het geval-Galilei zouden verdiepen en in oprechte samenwerking het wantrouwen opheffen, dat deze zaak nog altijd oproept. Hij hoopte op een vruchtbare eensgezindheid tussen wetenschap en geloof.

Dat klinkt allemaal nogal plechtig en vreedzaam en clerikaal. Wie er aan voorbijloopt herkent duidelijk de gezalfde toon, waarvan de inhoud hem niet kan schelen. Maar wie geluisterd heeft blijft even stil staan. Want wie was Galilei? Welke ketterij stond hij voor, dat hij twee maal veroordeeld moest worden? Wat bewoog de huidige paus, dat hij zijn voorganger van 350 jaar geleden voor H. Schut zette?

—o—

Galileo Galilei is in deze kolom geen onbekende. Hij is het bekendste voorbeeld van een mens, die iets ontdekte dat in strijd met de letter van de Schrift scheen te komen. Waarom hij uitgestoten werd. Zijn meest opzienbarende uitspraak was, dat Copernicus gelijk had gehad met zijn opvattingen van draaiende hemellichamen en een stilstaande zon. Copernicus had dit uiteengezet in een boek, dat veel eerder was verschenen maar niet veroordeeld. Nu Galilei in 1610 Copernicus bijviel, veroordeelde het Heilig Officie zowel Galilei als Copernicus. Dat was in 1616. Galilei mocht niets meer leren van dit soort ketterij. De Bijbel sprak immers van een opgaande zon en van een ondergaande zon en van een zon, die bij hoge uitzondering stil kon staan. In 1624 deed Galilei een poging bij een nieuwe paus, om de uitspraken van 1616 ongedaan te krijgen. Tevergeefs. In 1632 publiceerde hij de kwestie opnieuw, nu listig in dialoogvorm opgesteld. De kerk liep er niet in. Het gevolg was dat Galilei in 1633 veroordeeld werd, om openlijk zijn „dwaling” af te zweren; voor Gods aangezicht te verklaren dat hij het mis had. De legende zegt, dat hij daartoe gekerkerd en gefolterd is — vandaag staat dat laatste niet

H. Langerak — Utrecht

Cahiers voor christelijke literatuur (1)

Onder de bovenstaande titel is Kok in Kampen aan een nieuwe serie tekstuitgaven begonnen ten behoeve van het onderwijs in de christelijke literatuur. De eerste vier deeltjes zijn gereed en werden ons toegezonden. In een bijgevoegde folder zegt de uitgever o.m.: Voor het onderwijs in de algemene literatuur zijn er op school verschillende series tekstuitgaven van goede kwaliteit beschikbaar. Een groot aantal auteurs van zeer verschillende signatuur wordt hierdoor binnen het bereik van de schoolgaande jeugd gebracht. Een vluchtig onderzoek van het beschikbare materiaal brengt echter aan het licht, dat de christelijke dichters/schrijvers ver ten achter blijven. Het betreft hier een manco dat al jaren bestaat. Wie op de christelijke school iets aan christelijke literatuur wil doen, krijgt al gauw met een schrijnend tekort aan materiaal te kampen.

Het onbevredigende van deze situatie wordt de laatste tijd meer en meer ingezien. In de discussie rondom de identiteit van de christelijke school duikt ook telkens de vraag op, hoe het leerstofpakket voor deze school moet worden samengesteld. Naast het zoeken naar nieuwe programma's zal er op de christelijke scholen zeker ook weer aandacht aan de christe-

lijke literatuur geschonken moeten worden. Voor een zinvol cultureel functioneren in deze tijd is kennis van de eigen culturele achtergrond onmisbaar. Leerlingen van christelijke scholen moeten althans de mogelijkheid hebben om zich te verdiepen in wat de eigen cultuur in het verleden heeft voortgebracht. Om hiervoor meer gelegenheid te bieden is deze reeks opgezet.

De serie staat onder redactie van E. Hofman. Elk deeltje bevat als kern één of enkele novellen, een korte roman of (in sommige gevallen) een deel daarvan, een bloemlezing uit de poëzie van een dichter enz. Dit eigen werk van een auteur wordt voorafgegaan door een korte bespreking, een overzicht van het leven van de schrijver en een bibliografie voor die leerlingen die zich verder in het werk van een schrijver willen verdiepen. De deeltjes zijn verlucht met fotomateriaal, dat voor een deel nog niet eerder gepubliceerd werd.

De serie is bestemd voor alle scholen voor voortgezet onderwijs, hoger beroepsonderwijs enz.

De eerste vier deeltjes van deze nieuwe reeks zijn: J. K. van Eerbeek, door C. Bregman; Geerten Gossaert, door drs Jaap de Gier; G. Rijnsdorp, door B. Trouwborst; B. Nijenhuis, door Hans Werkman.

Tot zover de Uitgever.

Vanwege het grote belang van deze uitgave (U weet toch wel wat een troep de jongelui, ook op de christelijke school krijgen voorgeschoteld) geef ik graag iets door uit deze boekjes.

Om te beginnen iets over J. K. van Eerbeek pseudoniem van Meindert Boss.

De schrijver, bij de ouderen onder ons vooral bekend door zijn romans „Lichting '18", „Strooschippers" en „Beumer & Co", werd geboren op 22 juli 1898 en overleed op 5 november 1937. Hij is dus nog geen 40 jaar geworden.

vast. Wel staat vast dat hij een dag na zijn veroordeling zijn „dwalingen" inderdaad heeft afgezworen en stadsarrest heeft gekregen voor levenslang. Wat hij daarbij als wetenschapsman heeft gedacht kunnen we beter onbesproken laten.

Galilei was geen domoor. Hij was hoogleraar in de wiskunde en de astronomie, hij ontdekte de vier manen van Jupiter en de schijn gestalten van Venus. Zijn voornaamste publicatie ging over de grondslagen van de mechanica, als de val en de worp, de slingertijden, de structuur van het maanoppervlak en de zonnevlekken. De ontwikkeling der natuurwetenschappen in de vorige eeuw, die de basis gelegd heeft voor de technische explosie van deze eeuw, is aan de invloed van Galilei te danken.

Dan is het duidelijk, dat iemand die zulk wereldomvattend wetenschappelijk werk heeft verricht, na driehonderdvijftig jaar geen eerherstel meer behoeft. Hij hoeft van ons geen gelijk te krijgen — dat gelijk heeft hij altijd gehad. Maar dat een Paus als Paulus Johannes, die sympathieke Pool, vandaag nog probeert Galilei in zijn eer te herstellen is toch eigenlijk lachwekkend. Of niet? Wie heeft nu eerherstel nodig: Galilei of de betuttelende kerk van de zeventiende eeuw? Iemand (Peter Kloos in het Alg. Handelsblad) schreef: van de veroordelende paus kan men achteraf nog zeggen dat hij niet beter wist. Maar van de huidige paus kan niemand straks zeggen, dat hij niet beter wist!

—o—

Wát niet beter wist? Wel, dat de kerk alle eeuwen door zich aan haar eigen kinderen vergrepen heeft. Dat de kerk altijd heeft getracht haar wetenschapsmensen, haar denkers, haar dichters, de mond te snoeren, wanneer de overgeleverde inzichten gevaar liepen. Onverschillig in welke eeuw, onder werk mom en onder welke naam, zijn mensen in de houdgreep genomen teneinde ze te laten inslikken, wat ze aan onwelgevallig zouden moeten zeggen. Zoals de Heiland het eens uitriep: Jerusalem, Jerusalem, dat de profeten doodt en de apostelen stenigt — zo is het talloze malen gegaan. Wanneer de wereldkerk van Rome begint al haar verstoten kinderen in eer te herstellen, dan is het eind niet te overzien.

Wat zou Paulus Johannes vandaag van Martin Luther denken? En wat van Johannes Calvijn? En wat van de protestanten, die vervloekt zijn vanwege hun leer? Wat van Jan Canin te Dordrecht, de drukker van de eerste Nederlandse Gereformeerde Bijbel, de man die in 1571 werd verbrand? Wat van Pierre Teilhard de Chardin, die altijd het compromis tussen geloof en wetenschap zocht, maar wiens boeken niet tijdens zijn leven konden verschijnen?

En — goed voorgaan doet goed volgen — wat zullen de jongere kerken zeggen van haar verdrukte en uitgestoten zonen? Krijgen we straks ook eerherstel van ds Hendrik de Cock? Voor dr K. Schilder? En voor de

volgende patiënten? Krijgen we zuiveringsprocessen voor ... nee, we komen te dicht bij huis om nog namen te noemen.

—o—

Laten we nog even objectief blijven. We denken aan dr Edward Schillebeeckx van Nijmegen, de theoloog die deze maand voor de tweede maal op het matje te Rome is geroepen. Zal hij intussen afgezet zijn of monddood? Zal hij nog tot aan een derde verhoor zijn gang mogen gaan? Een pastoor zei ons eens: wat jullie protestanten in vier eeuwen hebben bereikt moeten wij in veertig jaar inhalen — begrijp je dat er wel eens brokken vallen?

Dr Albert Schweitzer is tientallen jaren door de protestantse orthodoxie verguisd geweest als een modern theoloog en humanist. Foei. Maar veel te weinig is onder ons bekend: dat al onze predikanten het escatologisch karakter van de Evangelieën pas door Schweitzer hebben begrepen. En zo heeft Schillebeeckx een groot aantal theologische heilige huisjes moeten opruimen, niet uit dépit voor gezegde huisjes — maar omdat zijn theologische visie, zijn wetenschappelijk verstaan van de Schrift, al die heilige huisjes overspande, er geen plaats voor zag!

In haar prijzenswaardige ijver om te behouden wat ons is overgeleverd, heeft de kerk krampachtig, alle eeuwen door, zelfs de misverstanden over-eind gehouden. In onze eigen geloofsbelijdenis (art. 4 N.G.B.) is de brief aan de Hebreëen nog altijd toegeschreven aan Paulus; geen zinnig theoloog zal dat vandaag volhouden, maar de belijdenis heet onaanastbaar. Dat bij de vertaling van Zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus ds P. Datheen de uitdrukking „de Sabbath, dat is de rustdag" heeft binnengesmokkeld (waardoor de feestdag tot een verbodsdag is geworden ...) wordt tot vandaag voorbijgezien. Dat een aantal protestanten in Calvijn's dagen beweerde: dat wij na onze dood „van stonden aan" zalig zullen zijn, kon door Calvijn verdragen worden, mits er geen leer van gemaakt werd. Maar sedert die term in Zondag 22 van de H.C. werd opgenomen, is deze officiële gereformeerde leer geworden, bindend voor geloof en geweten. Zo zouden we lang kunnen doorgaan. Niet om leed te veroorzaken, maar om de stroom van leed te helpen afdammen.

Als de kerk dicht bij de Schrift leeft en objectief tegenover eigen belijdenis blijft staan zal zij voorzichtig worden met de haar toevertrouwde gelovigen. Er is een leger groeiende van buitenkerkelijke gelovigen. We komen niet meer klaar met de belijdenis te citeren over „buiten de kerk geen zaligheid". Ze zijn er, de Christgelovigen, die Jezus de Heer noemen — maar in de officiële kerk geen vrije plaats vinden.

Het is goed en fijn zijn geloof te belijden. En geloof-belijden is: zodanig geloven, dat het lijden erbij aanvaard wordt. Maar het kan nooit goed zijn, ánderen te laten lijden voor ons geloof. Doen we dat toch dan zinnen onze nazaten straks op eerherstel voor onze slachtoffers.

Toch is hij van grote betekenis geweest voor de vernieuwing van de protestants-christelijke letterkunde in de periode tussen de beide wereldoorlogen. Met een groep jonge literatoren schreef hij toen in het tijdschrift „Opwaartsche Wegen”.

In het Cahier van Kok worden, naast een biografie en een bibliografie, vier korte verhalen afgedrukt, uit de in 1930 verschenen bundel „Verhalen”, die zich alle afspelen in Nijstad, waarmee ongetwijfeld Zwolle is bedoeld.

De hoofdpersoon is de bakker Abtman. Hij begint, kort na z'n trouwen, een eigen bakkerijtje. Het zaakje gaat failliet, doch wordt na een geldlening weer voortgezet. De vier verhalen geven een typerende kijk op het leven van de kleine middenstander uit die tijd.

Graag had ik ook nog iets gelezen over de romans „Lichting '18” en „Beumer & Co”, maar helaas dat vond ik niet. 't Boekje zou dan trouwens te dik geworden zijn. Misschien een volgende keer. 't Geschrevene is overigens boeiend genoeg.

Het tweede cahier, over Geerten Gossaert, pseudoniem voor Frederik Carel Gerretson, is niet minder pakkend.

Dze woordkunstenaar is het meest bekend om zijn enige gedichtenbundel „Experimenten”. Uit dit werk, dat 60 gedichten bevat, worden er 17 overgenomen, d.i. bijna een derde deel van de hele bundel.

Dat geeft wel een heel goede indruk van Gerretsons poëzie.

Gerretson leefde van 9 februari 1884 tot 27 februari 1958. Hij heeft een wonderlijke levensloop gehad. Voor de handel bestemd, sloeg hij een andere weg in, nl. die van de studie. Hij studeerde klassieke talen, wijsbegeerte, sociologie, ekonomie en promoveerde te Heidelberg op een sociologisch onderwerp.

Dat deze uitermate intelligente mens z'n geloofsstrijd heeft gekend, is in zijn gedichten niet verborgen gebleven.

Zijn meest bekende gedicht is, dacht ik, dat met het in 't grieks geschreven opschrift, dat in onze taal betekend: Aan God.

Het is ook in dit cahier afgedrukt.

Laat nu, in angst en pijn,
Meester, mij niet alleen . . .
Wien heb ik buiten U?
Immers niet één?

't Liefste dat Jeugd gewon
Naamt Ge mij, liefde en eer.
'k Zweeg. Dat de Dienaar niet
Twist' met den Heer!

Vordert Gij alles nu?
'k Zwig. Want ook dat is recht.
Zijt Gij de Meester niet?
En ik de Knecht?

Maar blijf bij mij, blijf bij mij,
Blijf mij mij, o mijn God!
Maak niet Uw woord te schand,
Maak niet Uw trouw ten spot!

Hoort . . . om mijn eenzaamheid
Hoont U 't gemeen . . .
Laat mij, in angst en pijn
Meester, niet gansch alléén!

Ook het gedicht van de zoon die zijn moeder verliet, maar altijd welkom was, is opgenomen. Gelukkig kwam de zoon terug en hoe hij ontvangen werd moet ik even doorgeven:

En toen, na jaren,
Melaatsch, een zwerver
Ter poorte klaagde:
Uw zóon keert weer . . .
Zag zij hem aan en
Vond geen tranen,
Voor zoveel vréugde geen tranen meer.

Buiten de gedichten zijn nog enkele artikelen en toespraken opgenomen die de dichter en de geleerde goed doen uitkomen.

Het is met dit cahier, als met het eerstbesprokene: Het maakt nieuwsgierig naar het andere werk van de schrijver of dichter.

En daar gaat het om!

Een volgend maal, D.V., over de twee andere boekjes.

terloops. . . .

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Opmerkingen over het diakenambt ¹⁾

(1)

Wat ik in de komende vijftien minuten ga zeggen over het diakenambt is niet meer dan *een aantal losse opmerkingen*. Een afgerond geheel moet u niet verwachten. Ik moet proberen een vraag te beantwoorden: wat verwacht ik van een diaken, hoe moet een diaken werkzaam zijn?

Het antwoord op deze vraag houdt nauw verband met wat ik zelf zie als inhoud van het diakenambt. Ik verwacht kort gezegd dat u aan die inhoud gestalte geeft, van die inhoud iets laat zien. Ik ben me er daarbij van bewust dat ons werken hier altijd stukwerk blijft, ook al werken we nog zo hard.

We leven vandaag in 1979 en dat betekent dat ik vragen rondom het diakenambt niet kan oplossen met citaten van Kuyper of Schilder, niet omdat wat zij schreven niet belangrijk was maar omdat de problematiek van vandaag aan hen onbekend was. We moeten bij het zoeken naar antwoorden 'bij de tijd' blijven. En daarom is dat zoeken vaak zo moeilijk.

Spreken over het werk van een diaken betekent dat gesproken wordt over *een werk van dienstbaarheid*, een werk van bezig-zijn-voor-een-ander.

Een diaken is een dienaar. Hij heeft een bijzondere dienst op zich genomen. Wat dat betekent kunnen we leren van de Here Jezus. Hij waste de voeten van Zijn discipelen en dat was in het warme Oosten beslist geen plezierige bezigheid. Maar in het doen van dit *minste* werk was Hij de *Meerdere*, in het doen van het *kleine* openbaarde Hij Zich als de *Grote*. Een dienstknecht is niet meer dan zijn Heer. Diaken zijn heeft alles te maken met nederigheid en offervaardigheid, met zelfverloochening en hulpverlening. Voor dat alles is *durf nodig*. Allereerst ten opzichte van jezelf (je zelf verloochenen —

¹⁾ Tijdens de diakonale conferentie van 17 november 1979 werden vier korte toespraken gehouden over het diakenambt; die van mij wordt hier opgenomen.

dat is toch de-minste-zijn — vraagt moed), vervolgens ook ten opzichte van een ander (je zelf aanbieden als hulpgevende vraagt óók moed, want aangeboden diensten zijn zelden aangenaam).

Diaken zijn in Gods gemeente heeft alles te maken *met die gemeente zelf*, met de mensen die tot die gemeente behoren. Maar dat niet alleen. Kerkmensen leven niet op een eiland ook al doen ze vaak alsof dat wel het geval is. Kerkmensen leven in de wereld, in de maatschappij. Gods kinderen verkeren met anderen in een omgeving. Er zijn zaken die hen omgeven, er zijn maatschappelijke toestanden (situaties, visies, structuren, veranderingen) die zich opdringen aan de mensen van de kerk. Kerkmensen kunnen zich noch persoonlijk noch gezamenlijk aan die maatschappelijke vragen en problemen onttrekken. Als ze dat wel doen wordt hun spreken over licht-der-wereld-zijn een doodoener, een holle kreet. Juist de overtuiging dat gelovigen niet van de wereld mogen worden, zal hen moeten brengen tot de grootste inspanning om te weten wat er in de wereld te koop is, wat die wereld op dit moment biedt. *Een diaken in het jaar 1979 zal zich moeten inspannen om de vragen van vandaag dóór te hebben, hij zal zich op de hoogte moeten stellen*. Hij zal bereid moeten zijn om zijn tijd hieraan te geven. Dat houdt zijn ja-woord bij de bevestiging in.

In de maatschappij is de laatste jaren *veel veranderd*. Eeuwenlang zijn de gedachten in onze samenleving beheerst geweest door bijbelse en christelijke ethiek. De laatste tientallen jaren zijn er verschuivingen opgetreden waarvan generaties lang niet is gedroomd. Kerkmensen hoeven die veranderingen niet op te zoeken, de veranderingen zoeken hen op. De uitslag van de in 1977 gehouden enquête over seksualiteit laat dat o.a. duidelijk zien. Een enquête over allerlei vragen zou eveneens te zien geven dat jongeren anders denken en doen dan ouderen. Moderne meningen en leefwijzen dringen zich op aan kerkmensen en infiltreren binnen Gods gemeente. Bolwerken waaraan door gereformeerden jarenlang is gebouwd vallen om, keiharde stellingen over van alles en nog wat blijken het opeens niet meer te doen. Gemeenteleden — en ook ambtsdragers — worden onzeker nu ze merken dat allerlei regels en regel-tjes niet meer gehanteerd kunnen worden. En wie meent dat dat laatste nog wel kan is even onbijbels bezig als een ander die zich al te gemakkelijk laat meeslepen door allerlei moderne ideeën.

Veranderingen vragen om bezinning, om een andere aanpak. Troostvol is het daarbij te bedenken dat God onze jeugd wil vernieuwen als die van een arend (Ps. 103). Hij blijft met ons bezig als wij bezig blijven met Hem.

—o—

Diaken zijn betekent dat er praktisch werk moet worden verricht. Praktische hulpverlening is nodig overall waar mensen leven en werken, waar mensen bezig zijn, waar mensen op weg zijn. Hulpverlening is nodig aan de man die beroofd wordt en aan de kant van de weg ligt tussen Jeruzalem en Jericho, maar ook aan het meisje van vijftien jaar dat een kind verwacht en denkt over abortus. Op de weg van 1979 lopen allerlei mensen: mensen in een zwart pak met een hoed op maar ook mensen in spijkerbroeken, maar ook jongens die als ze uit een diskothek komen op straat lopen te brallen en te schreeuwen hoewel ze maar een paar pilsjes op hebben. Die ene groep is niet beter dan de andere, de vraag is maar wat er achter de buitenkant zit en waarom die jongens zo te keer gaan, misschien ligt de schuld daarvan wel bij die keurige mensen.

Een diaken moet verder kijken dan zijn neus lang is. Pastoraat en diakonaat hebben gemeen dat ze mensen moeten helpen *om echt te kunnen leven*. Het ambt van een diaken houdt meer in dan het geven van honderd gulden aan een weduwe die kleren voor haar kinderen moet kopen of het geven van een baby-uitzet aan een meisje van zestien jaar dat een kind moet krijgen. Er is méér te doen. Materiële hulp geven is wel goed maar vraagt niet zoveel inspanning. Op de weg van 1979 lopen allerlei mensen die afwijken van wat wij normaal noemen. Als u oplet ziet u ze wel: jongelui die liever naar de kroeg gaan dan naar de jeugdvereniging, mannen en vrouwen die de katjes knippen in het donker, studenten die lege panden kraken, antikernwapens-demonstraties, junkies, homofielen, dieven, moordenaars, randfiguren. Kortom: er zijn veel randfiguren die op de gereformeerde beurs niet zo hoog staan genoteerd. Maar het zijn wel allemaal figuren, mensen die voor God iets te betekenen hebben, die door Hem zijn gemaakt. Maar wij kijken liever niet naar hen omdat we met hun problemen geen raad weten ook al doen we nog zo gewichtig en doen we net alsof we er alles van af weten. We verbergen onze onwetendheid en onkunde achter vrome woorden. Maar als je vandaag als diaken iemand daadwerkelijk wilt helpen, zul je kennis van zaken moeten hebben inzake dingen die vandaag aan de orde zijn. Helpen is niet in de eerste plaats vermanen, maar de weg wijzen. Een jongen in de goot heeft niet in de eerste plaats be-

hoefte aan een tekst maar aan een hand die hem op de benen helpt. Randfiguren zijn niet slechter dan zij die menen niet aan de rand te lopen. U kunt ze niet van uw weg afsturen, u kunt ze niet met een rotgang voorbijsturen. Het diakenambt heeft te maken met de man die alkoholist is en met de vrouw die het stelen niet kan laten, met de jongen die verslaafd is aan drugs en met het meisje dat steeds met jongens in bed duikt. Een diaken heeft te maken met mensen die op de een of de andere manier hun gezicht dreigen te verliezen; het is uw taak te trachten dat te voorkomen want ze hebben allemaal van God een gezicht gekregen. En als één van hen het gezicht verliest door uw nalatigheid, dan kan het zijn dat u uw gezicht verliest voor God. Randfiguren, probleemsjouwers, mensen die in hun gedrag afwijken van het 'normale' patroon: allemaal 'laatsten' die door uw hulp 'eersten' kunnen worden.

boekbespreking

Contours of the Kingdom

Twee-maandelijks orgaan van het R(eformational) A(frica) S(tudies) P(rogramme).

Abonnementen op te geven aan: Coutours of the Kingdom, P.O.Box 2410, Primrose, 1416.

Prijs: Rand 4.00 per jaar.

— Twee jaar geleden verscheen in Zuid Afrika de zgn. Koinonia-verklaring, opgesteld door christenen van orthodox-calvinistische geloofsovertuiging, waarin een aantal reformatische richtlijnen die betrekking hebben op de verhouding tussen overheid en onderdanen wordt geformuleerd en waarin deze richtlijnen concreet worden toegepast op de situatie in Zuid Afrika. Zo wordt er b.v. gepleit voor gelijke behandeling en gelijke rechten voor alle bevolkingsgroepen, voor effectieve medezeggenschap van de niet-blanken inzake hun politieke toekomst, voor afschaffing van het huidige systeem van detentie zonder proces, voor nauwlettender eerbiediging van de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid en voor radicale herziening van de Wet op het Verbod van Politieke Inmenging en van de zgn. Ontuchtwet. En dat is nog slechts een klein deel van de praktische consequenties die uit de geformuleerde bijbelse richtlijnen getrokken worden.

Het is een belangrijke verklaring, die in Zuid Afrika maar ook daarbuiten brede belangstelling verdient, omdat hier vanuit het Evangelie, zonder lipendienst aan bepaalde ideologieën, gezocht wordt naar rechtvaardiger verhoudingen in Zuid Afrika.

Om u iets te laten proeven van de geest van deze verklaring volgt hier een korte passage:

„Wij nemen met grote droefheid kennis van een neiging onder predikanten en lidmaten van de Kerk van Christus om het Evangelie met óf het streven van zwart óf het streven van blank nationalisme te identificeren en verzoeken diegenen die dat doen, in de naam van onze Koning, Jezus Christus, om met deze verdraaiing van het Evangelie onmiddellijk op te houden.”

Vanuit deze kring is onlangs een orthodox multi-raciaal studiecentrum (RASP) opgericht, dat de uitgave verzorgt van het hierboven aangekondigde blad: CONTOURS OF THE KINGDOM. Het blad wil in bewuste gebondenheid aan het reformatische geloof Gods Woord radicaal toepassen op het politieke, juridische, economische, sociale en kerkelijke leven in Zuid Afrika.

Dat deze radicaliteit de autoriteiten niet altijd welkom is, blijkt uit het feit dat het nummer van mei/juni 1979 in het kader van de perscensuur verboden werd en niet mocht verschijnen. Het verbod richtte zich met name tegen een artikel van Peter Moll. Peter Moll die in dec. 1977 zijn militaire basis-opleiding van een jaar voltooid had en die toen naar een militair kamp aan de grens gezonden zou worden, vroeg vervangende dienstplicht aan. Toen dit verzoek werd afgewezen, weigerde hij naar het kamp te gaan. Voor de rechtbank verklaarde hij, dat de zuid-afrikaanse maatschappij, uit het oogpunt van de christelijke moraal, zo onrechtvaardig was, dat hij die maatschappij niet daadwerkelijk kon verdedigen. Toen hij in 1979 weer werd opgeroepen voor zo'n grenskamp, weigerde hij opnieuw. Peter Moll is geen volbloed pacifist, maar meent dat een christen onder bepaalde omstandigheden niet anders kan doen dan weigeren de wapens op te nemen. Het artikel voor Contours of the Kingdom, waarin hij als christen zijn weigering motiveert, werd door de perscensuur als staatsgevaarlijk beschouwd.

Deze gang van zaken maakt wel duidelijk, dat de oproep van de Koinonia-verklaring om eerbiediging van de persvrijheid niet verboden is.

Contours of the Kingdom bevat artikelen over gezondheid in Zuid Afrika, economische verhoudingen, kunst, rechten van gevangenen, apartheid, de Broederbond, e.d. Enkele artikelen zijn geschreven in het Afrikaans. Het merendeel in het Engels.

De ontwikkelingen in Zuid Afrika gaan snel. Het getij van het groeiend zelfbewustzijn van de Bantoe is niet te stuiten. Het gevaar dat de frontlijnen zich aan weerszijden gaan vormen volgens ideologieën en daardoor alleen maar tot chaos kunnen leiden, is levensgroot aanwezig. In deze situatie verdient een beweging die vanuit een reformatische overtuiging zwarte en blanke ideologieën wil ontmaskeren en die wil werken aan een bijbelse reformatie van de onderlinge verhoudingen, onze volle aandacht. Menselijk gezien heeft deze beweging weinig kans van slagen, omdat ze zich naar weerszijden kritisch opstelt en daardoor naar beide zijden good-will zal verliezen. Maar als je ergens een christelijke roeping ziet liggen, is de kans op succes geen criterium meer. Een roeping volg je,

omdat je móet. Omdat je Hem die roept, niet ontlopen kunt en wilt.

M. R. v. d. B.

★ ★ ★

Het kopergeld van de gouden eeuw.

Volk en overheid.
door prof. dr A. H. van Deursen.
1979, 138 blz., ing. f 17,50.
Uitg. Van Gorcum en Comp.
b.v., Assen.

Over de vorige delen, die in deze serie verschenen, gaf ik voor enkele maanden een bespreking.

Het 3e deel „Volk en overheid” behandelt de betrekkingen tussen volk en regering.

Ook dit boek leidt ons in in het gewone leven van alle dag. Zo krijgen we een goed inzicht in het functioneren van de aristocratische regeringsvorm in de 16e en 17e eeuw.

Typend is de beperktheid van de overheidstaak in die tijd. Handhaving van het recht, verdediging tegen de vijand en bescherming van de publieke kerk zijn de voornaamste overheidsdoeleinden.

Zorg voor zo groot mogelijke welvaart stond in die tijd nog niet op het lijstje. Dat was ook niet mogelijk, omdat voor de 17e eeuw armoe een onoplosbaar probleem was.

Interessant is vooral het laatste hoofdstuk over de oorlog. Hoe leefde men tijdens de 80-jarige oorlog? Hoe waren de legers samengesteld? Hoe was de houding van de rooms-katholieke landgenoten? Dezen en vele andere zaken, waarvan wij maar weinig afwisten, komen voor het voetlicht.

Ook dit deel zeer aanbevolen.

We wachten nu met belangstelling op deel 4, dat over de betrekking tussen volk en kerk zal handelen.

J. Meulink

★ ★ ★

Werk en werkloosheid.

Prof. dr P. J. Roscam Abbing.
Uitg. J. N. Voorhoeve, Den Haag. 178 blz. Prijs f 19,90.

Dit boek geeft een pastorale en ethische benadering van het vraagstuk werk en werkloosheid. Het is een breed opgezette studie, omdat getracht wordt in dit 178 pagina's tellende boek heel dit complexe probleem te behandelen.

Wat is de zin van beroepsarbeid? Wat is de zin van het leven als werkloze? Is er niets meer tegen die werkloosheid te doen? Kan niet het totale arbeidsbestel gaandeweg zuivering ondergaan?

Bij deze vragen blijft ook de aanwezige sociaal-economische orde niet buiten beschouwing. Deze wordt kritisch doorgelicht.

Dit alles wordt dan besproken vanuit algemeen menselijke ethische noties en in het tweede deel bij het licht van het Evangelie.

Interessante problemen worden aan de orde gesteld.

De schrijver zegt zelf, dat hij veel hooi op zijn vork genomen heeft.

Dat is juist. De lezer krijgt heel wat voorgeschoteld. Hij krijgt waar voor zijn geld.

De brede opzet brengt de schrijver er soms wel eens toe zijn opvattingen te weinig te onderbouwen. Slechts één voorbeeld hiervan. Op blz. 45 schrijft hij, dat arbeidsstructuren zo behoren te zijn, dat de wil om anderen met eigen arbeid te dienen, zoveel mogelijk tot zijn recht kan komen. Onder „dienen” verstaat hij dan het dienen van consument, cliënt, patiënt etc., maar niet het dienen van een eventuele werkgever. Je wilt dan graag weten, waarom die werkgever hier buiten valt, maar het antwoord wordt niet gegeven. Soms wordt het ook duidelijk, dat de schrijver erg veel vertrouwen heeft in het ingrijpen van de overheid. Dit zal wel met zijn politieke overtuiging verband houden. Hoewel ik dit boek met veel waardering gelezen heb, heb ik tegen de opzet toch één groot bezwaar, nl. dat hij het vraagstuk eerst bespreekt vanuit een algemeen menselijke benadering van ethische vraagstukken. En dan op blz. 123 wordt de bijbel opengeslagen, en wordt gezocht naar een evangelische visie op werk en werkloosheid. Roscam Abbing concludeert dan dat

’t niet nodig is de algemeen menselijke ethische visie te corrigeren vanuit de evangelische visie op werk en werkloosheid. Wel is het zo, dat de bijbelse visie tal van wit gebleven plekken invult. Ik geloof, dat de schrijver hier aan het goochelen is. Hij haalt het konijntje uit de hoed, nadat hij zelf eerst het beestje erin gestopt heeft. In die algemeen menselijke visies heeft de schrijver zelf al heel wat christelijke noties ingestopt. Bovendien wat is een algemeen menselijke visie? Het is gelukkig in Nederland nog zo, dat christelijke visies ook nog invloed hebben op niet-christenen. Deze kritiek neemt niet weg, dat de studie van Roscam Abbing naar mijn opvatting ons veel materiaal geeft om ons te bezinnen over de problematiek van werk en werkloosheid.

J. Meulink

kerknieuws

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma;
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36-22,
3704 LP Zeist,
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v. van
Geref. Persveren. Heem-
stede.

Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts
per 31 december eindigen. Op-
zeggen uiterlijk tot 15 november

Langerak — Ds J. C. Schaeffer te Emmeloord heeft voor het beroep naar Langerak bedankt.

Ds H. A. Strating, die zich enige tijd geleden onttrok en zich aansloot bij de Geref. Kerken (Vrijgemaakt) heeft, na in korte tijd een aantal beroepen te hebben ontvangen, een beroep naar Drogenham aanvaard.

Kandidaat W. Janse — Het telefoonnummer van kand. W. Janse te Apeldoorn is gewijzigd. Het nieuwe nummer is 055-216350.

COGMA — Van br. H. J. Bosch te Enschede, sekretaris van het COGMA werk kregen we de volgende brief. Hij gaat over de aktie om dienstplichtige militairen in Libanon met Kerst een groet te sturen. U zult u herinneren dat daar twee weken vóór Kerst ook in „Opbouw” een bericht over opgenomen is. We nemen de brief uit Enschede op:

Van onze mede-broeder, de dpl. militair Harry van Dinter, afkomstig uit de Ned. Geref. Kerk te Enschede-Noord en momenteel gelegerd te Libanon bij het Unifildetachment, ontving ik een brief. Mede omdat zovelen hebben gereageerd op het artikel in „Opbouw” en de daarin genoemde militairen een kerst- c.q. nieuwjaarsgroet hebben gezonden, leek het me goed enkele regels uit de brief van Harry aan U door te geven.

Hij schrijft o.m.:

„Gisteravond toen de post werd uitgedeeld, kwamen er tot mijn verbazing zo’n 25 brieven en kaarten uit van mensen die ik niet ken. Toen er daarop volgend ook nog 13 kerkbodes uitkwamen had ik wel door hoe dat kwam.

Van Sander Klos had ik al gehoord dat de naamlijst ook in Opbouw had gestaan, dus vandaar waarschijnlijk.” Na te hebben opgemerkt, dat de R.K. jongens niet zo veel post hadden ontvangen en dat hij dezen ook meer had gegund, vervolgt Harry:

„Het positieve van die massale toezending is in elk geval wel geweest, dat er door de betrokkenen heel wat is afgepraat en gediscussieerd over kerk en geloof.

Bij sommigen is ’t wel zo dat ze door hun verblijf hier wel anders (positiever) zijn gaan denken over bepaalde dingen en dat is al heel wat.” Aan het einde van de brief: „En ik eindig met U allen een gezegend 1980 toe te wensen en nog hartelijk dank, ook namens de anderen hier voor de postactie.

Harry v. Dinter”

Ik hoop U met deze regels van dienst te zijn geweest.

Ds B. Wielenga — Op 14 december 1979 werd ds B. Wielenga, gekomen van l’Abri te Eck en Wiel, bevestigd als dienaar des Woords van de Geref. Kerk (vrijg. bu.v.) van Kampen. Ds Wielenga is door deze kerk uitgezonden met een missionaire opdracht voor het zendingsterrein in Zuid-Afrika in samenwerking met de beide daar reeds aanwezige zendelingen, de di. J. Vonkeman en A. H. Reisema. Aan het begin van de dienst werd een bandje gedraaid met een welkomstwoord, namens de beide zendelingen, gesproken door ds Reisema. De bevestiger was ds H. Stolk van Kampen die een schriftoverdenking hield over Handelingen 4:12. Hierna hield ds Wielenga zijn intrdepreek over 1 Petrus 2:9 en 10.

Naast veel familieleden van ds en mevr. Wielenga, waren ook talrijke afgevaardigden uit de steunbiedende kerken aanwezig, alsmede een vertegenwoordiging van het gemeentebestuur van Kampen.

Na afloop van de dienst konden de aanwezigen ds en mevr. Wielenga de hand ten afscheid drukken.

Op vrijdag 4 januari jl. vertrokken ds en mevr. Wielenga en hun 4 kinderen vanaf Schiphol naar Durban. Zij waren op Schiphol uitgeleide gedaan door familieleden, de bijna voltallige zendingscommissie, de collegapredikanten van Kampen, en ds J. Stuij van Urk namens de steunbiedende kerken.

In Durban werden zij de volgende dag begroet door ds Reitsema (ds Vonkeman was wegens zijn vakantie helaas afwezig) en veilig naar hun woning in Richmond gebracht.

Voorlopig zal de taalstudie een belangrijk deel van ds Wielenga’s tijd vergen. Zodra mogelijk zal, in overleg met zijn collega’s, uit een aantal mogelijke gebieden, een keuze worden gemaakt.

Zwolle — In het kerkblad van Zwolle vonden we een stukje over een gemeentelid die pas in Thailand is gaan werken. We nemen het hierbij over:

„Wij kregen ook de eerste rondzendbrief van Ineke Vos, adres: Dutch Christian Medical Team, 28/2 Soi

Pracha Utit, Pradipat Road, Bangkok 4, Thailand. Misschien wil iemand haar schrijven? Ineke maakt het naar omstandigheden goed. Ze werkte eerst in een kamp met 35000 vluchtelingen ca. 60 km van de Cambodjaanse grens. Het team werkt samen met Israël. In het team is ook een evangelist. Enkele vluchtelingen werden inmiddels al christen. Maar in eerster instantie gaat de strijd tegen malaria en ondervoeding. Vooral moeten er bamboe-hospitelen komen. We wensen Ineke Gods bescherming. Uw steun blijft nodig. Giro 2914600 van Stichting Comité Hulpverlening Zuid-Oost Azië te Groningen.” **Naschrift.** Uit de kerkbladen die ik geregeld ontvang blijkt dat er langzamerhand heel wat leden van onze kerken in het buitenland verkeren als medewerker aan zendings- of ontwikkelingsprojecten. Het is de bedoeling op vrij korte termijn in deze rubriek een overzicht te plaatsen, waarin ook deze (vaak met een geloofszending) uitgegane leden worden genoemd. Als we eenmaal een beetje indruk hebben van hun werk, zou ik — van tijd tot tijd — uit hun berichten wat passages willen overnemen. Dat laatste geldt uiteraard ook voor het rechtstreeks door onze kerken ondernomen zendingswerk.

Rotterdam-Overschie — De kerkeraad van Rotterdam-Overschie en de Chr. Gereformeerde Kerk te Rotterdam hebben — al enige tijd geleden — een schrijven doen uitgaan waarin wordt voorgesteld op 15 maart a.s. in Amersfoort een vergadering te houden van afgevaardigden en vertegenwoordigers van bovengenoemde Kerken, die al een vergaand contact met elkaar hebben.

Eventuele nadere berichten hierover worden t.z.t. hier wel opgenomen.

Studio Ravenveldt — Gesproken uitgave van „Opbouw” — Dezer dagen begint de vierde jaargang van de gesproken editie van „Opbouw”. Wekelijks wordt het merendeel van het blad voorgelezen en op een geluidscassette gezet. Die wordt dan in een speciale doos als braille verzonden. Dit is een gratis service, die speciaal bedoeld is voor ieder die slecht ziet of zelfs geheel blind is. Deze uitgave vindt plaats onder auspiciën van Stichting 'De Brug' in Dronten.

Wanneer U in deze uitgave geïnteresseerd bent, of waner U mensen kent waar het iets voor is, schrijft U dan naar: Stichting Studio Ravenveldt, Postbus 136, 2990 AC Barendrecht.

U kunt deze uitgave ook financieel steunen, door een bijdrage op giro 3983950 t.n.v. Stichting Studio Ravenveldt te Barendrecht.

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 - Zeist

**GEEFT UW ADVERTENTIES
SCHRIFTELIJK OP**

Uiterlijk tot dinsdagmorgen, 10 uur, dient het materiaal in ons bezit te zijn.